



Незалежність установ судових експертиз: формально-логічний аналіз законодавства

Станіслав Шептуховський

кандидат юридичних наук, головний науковий співробітник,
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України, м. Київ, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-0087-1868>, e-mail: sci_fight@ukr.net

Застосовано буквальне тлумачення для з'ясування змісту гарантії незалежності установ судових експертиз від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування.

Ключові слова: *судова експертиза; незалежність; гарантія.*

Independence of Forensic Examination Institutions: a Formal-Logical Analysis of Legislation

Stanislav Sheptukhovskiy

A literal interpretation is applied to clarify the meaning of the guarantee of independence of forensic examination institutions from bodies conducting operational-search activities and pre-trial investigations.

Keywords: *forensic expert analysis; independence; guarantee.*

До гарантії незалежності судового експерта та правильності його висновку належить існування «установ судових експертиз, незалежних від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду» (абз. 4 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про судову експертизу») (далі — Закон) [1]. Наведена конструкція може тлумачитися по-різному. Може йтися про наявність альтернативи, одночасного функціонування як установ, які мають цю залежність, так і навпаки — незалежних установ. У такому прочитанні вказана гарантія перекликається з іншою — можливістю призначення повторної судової експертизи (абз. 7 ч. 1 ст. 4 Закону) [1].

Водночас гарантію незалежності іноді розглядають ширше — як інституційний критерій. Тоді будь-яка

установа судових експертиз має бути незалежною від перелічених трьох категорій суб'єктів. Звісно, у фокусі критики щодо гаданої невідповідності опиняються державні спеціалізовані установи, засновниками яких є відомства із правоохоронними функціями, насамперед СБУ та МВС України, адже й оперативно-розшукова діяльність, і досудове розслідування належать до сфери їх повноважень. Дійсно, Закон визначає три типи державних спеціалізованих установ, усі вони мають відомчу належність (ч. 2 ст. 7 Закону) [1]: Мін'юст; МОЗ; МВС, Міноборони, СБУ та Держприкордонслужба. Він також визначає, що винятково державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатрич-



них експертиз (ч. 3 ст. 7 Закону) [1]. Залежність таких установ від безпосередніх «споживачів», звісно, суперечила б згаданій гарантії.

Для того щоб з'ясувати, чи має місце така суперечність у межах останнього з поданих тлумачень, необхідно дати відповідь на запитання: що слід вважати органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування?

КПК України чітко визначає коло органів досудового розслідування (ст. 38) [2]: це слідчі підрозділи, підрозділи дізнання. Отже, «орган досудового розслідування» є насправді підрозділом одного з визначених КПК України виду органів — Нацполіції, ДБР, БЕБ, НАБУ, СБУ. Безпосередньо перелічені органи не набувають повноваження органу досудового розслідування лише тому, що в їхньому складі функціують слідчі підрозділи й підрозділи дізнання. Тому, наприклад, керівники перелічених інституцій, права яких стали предметом самостійного законодавчого унормування (наприклад, ст. 12 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» (далі — *Закон про ДБР*) [3], ст. 8 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» (далі — *Закон про НАБУ*) [4]), не мають прав керівника органу досудового розслідування (ст. 39 КПК України) або органу дізнання (ст. 39-1 КПК України) [2].

Дещо інша ситуація із «органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність». Законодавство застосовує цю ж конструкцію в найменуванні за текстом Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, зав-

даної громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду». Згідно з ним відшкодовується шкода, завдана громадянинуві внаслідок незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених Законами України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі — *Закон про ОРД*), «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими актами законодавства. Переліку цих органів закон не містить. Так само Закон про ОРД, наводячи вичерпний перелік (ст. 5) [5] *підрозділів*, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, оперує категорією «оперативні підрозділи», яку застосовують до визначених видів підрозділів у складі інституцій (Нацполіції, СБУ, ДБР, СЗР, УДО, НАБУ, БЕБ, Держприкордонслужби, Державної кримінально-виконавчої служби України, розвідувального органу Міністерства оборони України), а також у складі *органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів*. Згідно з ч. 2 ст. 5 Закону про ОРД, «*проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється*» [5]. Отже, з-поміж оперативних підрозділів жодне не є *органом*, який здійснює оперативно-розшукову діяльність.

Законодавство може визначити підрозділ органом — таке відбулося зі слідчими підрозділами, які мають



статус органів досудового розслідування. Але термінологічної підстави звести конструкцію «органи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» до «підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» немає.

Припустимо, що конструкція «органи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» указує на органи, у складі яких функціують оперативні підрозділи. Можливо, слід керуватися текстом не спеціалізованого законодавчого акта (Закону про ОРД), а спеціальних законів, які визначають засади діяльності відповідних органів із правоохоронними функціями.

І справді, ДБР відповідно до покладених на нього завдань та у межах своєї компетенції *«здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань»* (п. 4 ч. 1 ст. 6 Закону про ДБР [3]); саме *«Національне бюро <...> здійснює оперативно-розшукові заходи»* (п. 1 ч. 1 ст. 16 Закону про НАБУ [4]), а Директор НАБУ несе відповідальність за діяльність НАБУ, зокрема законність здійснюваних НАБУ оперативно-розшукових заходів, досудового розслідування, додержання прав і свобод осіб; Письмовий звіт про діяльність НАБУ має містити інформацію про статистичні дані результатів діяльності з обов'язковим зазначенням кількості оперативно-розшукових справ, заведених НАБУ, та їх результативність (абз. 3 п. 1 ч. 2 ст. 26 Закону про НАБУ [4]); Бюро економічної безпеки України

здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування в межах передбаченої законом підслідності, а Порядок обміну інформацією, зокрема оперативною, проведення спільних заходів Бюро економічної безпеки України та інших державних органів, що відповідно до закону здійснюють оперативно-розшукову діяльність, визначено (п. 1 ч. 1 ст. 8, ч. 2 ст. 7 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» [6]); СБУ, її органам і співробітникам для виконання покладених на них обов'язків надається право проводити гласні й негласні оперативні заходи в порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (п. 8 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про Службу безпеки України» (далі — *Закон про СБУ*) [7]). Отже, чіткою є належність ДБР, БЕБ і, вочевидь, НАБУ, до органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Адже здійснювати заходи, заводити справи тощо можна її суб'єктом лише під час оперативно-розшукової діяльності. Тож Закон застосовує конструкцію, узгоджену з іншими законодавчими актами.

Але що з іншими інституціями? Зокрема, Закон про СБУ не дає змоги чітко розрізнити, які права надано органам, а які — співробітникам, тому незрозуміло, чи здійснюють оперативно-розшукову діяльність органи СБУ. Далі в Законі про СБУ говориться про додержання законів саме *«підрозділами Служби безпеки України, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство»* (ст. 34) [7]. Тоб-



то підпорядкований суб'єкт — оперативний підрозділ, слідчий орган безпеки має права, які не надано, власне, СБУ, її керівництву. Останніми здійснюється контроль (ч. 2 ст. 9 Закону про ОРД) [5], а не безпосередньо діяльність. Так само, контроль за дотриманням законодавства з питань судово-експертної діяльності державними спеціалізованими установами здійснюється міністерствами та іншими державними органами відповідно до сфери їх управління (ч. 2 ст. 8 Закону [1]). Це, як уже згадували, СБУ,

МВС, Міноборони й МОЗ. Ніхто з них не має статусу органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність. Закон передбачає зосередження обох видів контролю тими самими органами влади. Загроз незалежності судового експерта і правильності його висновку такий стан не утворює. Проте в межах досліджуваної гарантії — у її розширеному тлумаченні — помітні обмеження у діяльності тих правоохоронних органів, які, згідно з законом, усе ж здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 17.09.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.09.2025).
3. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 17.09.2025).
4. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 17.09.2025).
5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 17.09.2025).
6. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 17.09.2025).
7. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 17.09.2025).